

نشریه دانشکده ادبیات تبریز

تابستان سال

۱۳۴۰

بقلم حاج حسین نخجوانی

معرفی کتاب مجمع محمود

هیئت تحریریه دانشکده ادبیات از بنده تقاضا فرمودند که درباره کتاب مجمع محمود تألیف محمود میرزا قاجار شرحی نوشته کتاب نامبرده را معرفی نمایم حسب الامر شرح کتاب نامبرده و معرفی آن بمطالعه قارئین محترم میرسد کتب خطی که هنوز بطبع نرسیده و در کتابخانه های خصوصی از نظرها پنهان است معرفی آن بجامعه ادب دوستان از اهم فرایض است .

مجمع محمود کتابیست خطی ادبی تاریخی تألیف محمود میرزا پسر ششم یا هفتم فتحعلی شاه قاجار که بنام پدرش نوشته محمود میرزا درمیان پسران فتحعلی شاه ادیب فاضل شاعر و دانشمند بوده و از سایر علوم نیز بی بهره نبود این مجموعه نه کتابست که شرح و تفصیل آنها ذیلاً نوشته میشود این کتاب با خط نستعلیق زیبا در روی کاغذهای آهاری شده نوشته شده طول کتاب چهل و عرض آن بیست و هفت سانتیمتر است نه عدد سر لوح

دارد کلیه صفحات کتاب ۷۳۰ صفحه بوده و با جدولهای طلا و آبی جدولکاری شده و هر صفحه آن ۲۵ سطر و هر سطر ۱۷ سانتیم با یک جلد منقش گلداز اصفهان مجلد شده است روی جلد طرف راست اینمصرع ثبت شده (بخ بنج از مجمع محمود که اوراق نکوش) در طرف دیگر مصرع آخر (از پریشانی ایام پریشان نشود) ثبت شده در قسمت پایین جلد طرف راست کلمه (مجمع) و در طرف چپ (محمود) مسطور است بتاریخ ۱۲۴۶ این کتاب از حیث خط و تذهیب بسیار عالی انجام پذیرفته .

اول کتاب

اول دفتر بنام ایزد دانا صانع و پروردگار وحسی و توانا خدائی راسپاس لازم است که ذات پاکش از همه علت مبرا و معری است پروردگاری که پیش از بنای عالم هستی بچندین هزار سال جزئیات و کلیات جهان در نزد ذات همایونش مرتسم و مشهود بود و صور اشیا در بر مشاهده علمی او پیدا و هویدا هر سری که برخلاف حکمش [بود] از بخت نامساعد بسی رنج دید و هر که شاهراه بندگیش پیمود عاقبت محمود آمد بعداً شمه‌ای در دیباچه کتاب قلمفرسائی کرده و فهرست نه کتاب را بدینطریق بیان میکند :

- ۱- (سفینه المحمود) از صفحه ۱ الی ۲۴۹ در ذکر شعرای معاصر .
- ۲- (منتخب المحمود) از صفحه ۲۵۱ الی ۲۷۱ در ذکر احادیث و معجزات حضرت خاتم الانبیاء ﷺ .
- ۳- (گلشن محمود) از صفحه ۲۷۳ الی ۳۱۱ در تفصیل و تعداد اولاد و احفاد فتحعلی شاه قاجار ذکوراً و انثاءً حياً و میتاً و تاریخ زندگانی آنها و شرح حال هر یک از اخوان مؤلف که حکم روای کجا و علم حکمرانی در چه مملکت برپای دارند .
- ۴- (نقل مجلس) در حاشیه مسطور است در اسامی زوجات و دختران فتحعلیشاه .
- ۵- (مخزن المحمود) از صفحه ۳۱۲ الی صفحه ۳۴۰ در کیفیت احوال عرفا

و کرامات و خوارق عادات که از ایشان بظهور رسیده .

۶- (تذکرة السلاطین) از صفحه ۳۴۳ الی ۴۰۹ تاریخ مفصلی است از کیومرث تا فتحعلی شاه قاجار .

۷- (محمودنامه) از صفحه ۱۱۴ الی ۴۴۶ توقیعات دلکش و حکایات خوش را حاویست .

۸- (دررالمحمود) از صفحه ۴۴۹ الی ۶۳۹ مدایح و قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات از مؤلف .

۹- (بیانالمحمود) از صفحه ۶۴۰ الی ۷۳۰ سفینه ایست از شعرای متفرقه . شرح نه کتاب فوق قرار ذیل است کتاب اول سفینه المحمود است مؤلف در اینخصوص چنین نگاشته اما بعد این زاویه نشین گوشه عزلت و این مستمند کاشانه غربت محمود قاجار که شاخی از نهال گلستان سلطنت وبری از بوستان عزت است مصدع ناظرین میگردد و موجب کلفت مستمعین میشود که در سال خجسته فال از هجرت پیغمبر صلعم یک هزار و دو یست و چهل گذشته بود در روزگار فرخنده آثار حضرت صاحبقران اعظم شیخ الملوك و رأس السلاطین ابوالمظفر خاقان پاکزاد خوش نهاد السلطان فتحعلی شاه قاجار طول الله عمره باقتضای بنده پروری و غلام نوازی به من بی بضاعت هیچ مدان از طرف قرین الشرف آن پادشاه عالم پناه حکم به تألیف کتابی در ذکر شعرای معاصرین رفت و امر با اجتماع اشعار آبدارشان شد سالی چند پیش ازین به پسران خوش بیان و منشیان رطب اللسان این امر همایون ظهور بهم رسانید از آنجائیکه طبع عالی خسرو خسروان چون همت بلندشان سرشار است نیک و بدی که در ضبط اشعار و خوب زشتی که در احوال موز و نان ثبت گردیده بود مقبول طبع مشکل پسندشان نبود تا درین روزگار باین ضعیف امر بانجام آن رفت و این مخزن لالی و گنجینه دراری را تألیف و به (سفینه المحمود) موسوم نمودم .

مؤلف سفینه‌المحمود را بچهار مجلس قرار داده مجلس اول در بیان نتایج افکار واحوال شاهنشاه اعظم ونوباوگان سلطنت میباشد دراین مجلس اول شرح حال فتحعلی شاه قاجار و اشعار او را نوشته . دوم شرح حال شاهزاده محمدعلی میرزا متخلص به دولت و اشعار او . سوم شرح حال محمدقلی میرزا متخلص به خسروی و اشعار او . چهارم شاهزاده محمد تقی میرزا متخلص به شوکت و اشعار او . پنجم شرح حال علینقی میرزا متخلص بوالا و اشعار او . ششم علی شاه مدعو بظل السلطان متخلص بعادل و اشعار او . هفتم شاهزاده شیخعلی میرزا متخلص بشاپور و اشعار او . هشتم شاهزاده عبدالله میرزا متخلص بدارا و اشعار او . نهم شاهزاده حیدرقلی میرزا متخلص به خاور و اشعار او . دهم شاهزاده همایون میرزا متخلص بحشمت و اشعار او . یازدهم الله‌ویردی میرزا متخلص به بیضا و اشعار او . دوازدهم شاهزاده احمد علی میرزا و اشعار او . سیزدهم شاهزاده جهانشاه میرزا متخلص بجهان و اشعار او . چهاردهم نواب محمد حسین میرزا و اشعار او . پانزدهم نواب طهماسب میرزا متخلص بسرور و اشعار او . چهار نفر دیگر از امراء در آخر اینقسمت با اشعار آنها نام برده ظهیرالدوله ابراهیم خان متخلص به طغرل سلیمانخان متخلص بعزت محمد قاسمخان متخلص بشوکت الله‌وردیخان متخلص به حاجب .

مجلس دوم از سفینه‌المحمود در بیان خیالات وزراء و ارباب دانش که پیشکار و منظور شهریار و هر دیار بودند در اینقسمت شرح حال چهار نفر از شعرای درجه اول دوره فتحعلی شاه را بدین ترتیب بیان نموده و اشعاری از آنها مفصلاً نوشته است اول میرزا عبدالوهاب معتمدالدوله متخلص به نشاط . دوم میرزا بزرگ قائمقام . سوم فتحعلی خان صبا . چهارم محمد حسین خان متخلص بفروغ مشهور بخانلر خان . مجلس سوم از سفینه‌المحمود در بیان خیالات شعرای بلاد ایران زمین وغیره به ترتیب حروف و آنرا به پنج مرتبه قرار داده مرتبه اول در ذکر شعرای عراق

در این قسمت مجملی در ذکر ولایات و اسامی شهرها و قصبات آن ناحیه قلمفرسایی کرده و قریب ۲۱۸ نفر از شعرای معاصرین عراق بقرار زیر نامبرده و اشعار آنها را نوشته است .

اسامی شهرها و قصبات عراق

طهران اصفهان کوپا نایین زواره اردستان فریدن چهارمحال
کروند قمشه سمیرم کاشان جوشقان نظنز قم ساوه یزد ابرقو
کلپایکن فراهان سلطان آباد بروجرده سربند دارالنشاط نهاوند ملایر
تویسرکان شرا همدان اسدآباد قزوین طالقان زنجان کروس سنندج
کرمانشاهان خرمآباد .

فهرست اسامی شعرای عراق

امید آذر ادیب اسیری آشنا اسیر احسن آرزو امید آفرین
اسیر اخگر اشراق انور آزاد آذری آق بابا انیس اکبر آتش
الفت امید اختر اخگر امید انیس پرتو پریشان بیخود بنّا برهان
پروانه بیضا باقی بزمی بهجتی جواد جناب جلیس جلال جذبه جاوید
دامی مصّور دانش دبیر هاتف همایون هجری واله وامق وفا وفا
وامق واثق وفا وفائی زیائی حسن حلوائی حیرت حبیب حسرت
حجاب حسینی حیران طبیب طبری طرب طرفه طلعت طبیب طالب
طبیب طبیب یاری یغما کشته کاظم گلشن کوکب کامی کوثر مایل
مجموع مشفق منصور مهدیخان کلهر محیط مشتاق مغلق مجید مجرم
مشرّب مظهر مهجور مونس مایل میرزا محمد بیک آقامهدی مونس

مشفق مدهوش معلم محمدتقی بیک مایل مسرور محنت مذهب منت
 موحد مولا مجید مایل میرزا محمد حسن موحد مطلع نورعلی شاه
 نوائی نظیر نصیب میرزا نصیر نیازی نیازی نصرالله خان ناصر نظیر نشاطی
 نشاء نوید نامی سپهر سحاب سرور سروش سخا سالم ساحل سرباز
 ساغر سالک عندلیب عاشق علی عامی عارف عیشی عشرت عابد عامی
 عارض عذری عالم عاصی عارف علی عنایت فطرت فروغی فردی فدا
 فدائی فروغ صفائی صہبا صافی صفا صباحی صافی صبور صفائی صفائی
 صبور صافی آقا محمد صادق قطره قانع قتیل قضائی راوی رفیق
 رفیعی رافع رهی ملارضاهب رهی رهبان شرر شیدا شعله شیدا
 شیدا شائق شهیدی شوخی شکیب میرشمس الدین شباب شعف شمیم
 شائق شاهد تقی تراب ثمر خرم خرم شیخ خالد ذبیح ظریف غیرت
 غالب غنی .

مرتبه دوم در بیان خیالات شعرای فارس در این تقسیمت اندکی از اطوار و احوال
 مملکت فارس و اسامی شهرها و قصبات آن ناحیه ذکر کرده و اسامی ۳۳ نفر از شعرای
 معاصر فارس را قرار ذیل نامبرده و اشعاری از آنها نوشته .

اسامی شهرها و قصبات فارس

شیراز کوه کیلویه کازرون خشت مرودشت داراب فسا فیروزآباد
 جهرم لار شمل مینا سواحل و بنادر قیر و کازری فرك کلمه دار اردکان
 آباده برازجان .

اسامی شعرای فارس

ابوالقاسم بیدل بسمل بهار بیمار میرزا جانی آقا هاشم وصال

حاجب حبیب طایر طرب طبیب کوکب مشفق محروم منظور
منعم مخلص مفتون نیاز ساغر سائل عالی فردوس صفا شهرت تسلی
خاور خادم خرم خرم .

مرتبه سوم در بیان خیالات شعرای خراسان و هندوستان در اینقسمت مجملی
از کیفیات مملکت خراسان و اسامی شهرها و قصبات آن ناحیه ذکر نموده و قریب
۳۴ نفر از شعرای خراسان و هندوستان با شرح حال و اشعار آنها ذکر نموده است .

اسامی شهرها و قصبات خراسان

خراسان ایبورد اسفرار اسفراین ترشیز جنابد جاجرم جوین جام
خبوشان خواف سبزوار سمنان سیستان طوس غرجستان غزنین غور
قاین طبس نیشابور تربت قوچان کلات رونه نساء هرات استرآباد
جرجان دامقان .

اسامی شعرای خراسان

آزاد اقدسی بینوا پروین بیدل جدائی جوهری درویش دانش
درویش علی پرست هما همدم وافق حقیر حریف میرزا حسین حشمت
حسرت مشتاقعلی منتخب ندیم نوا عاشق رضاقلی میرزا شهاب شرر
میرشمس الدین توفیق تیمور خرم خرم حقیر خطیب .

مرتبه چهارم در بیان خیالات شعرای مازندران و گیلان در اینقسمت اسامی
شهرها و قصبات مازندران و گیلان را ذکر کرده و ۳۲ نفر از شعرای معاصر آن ناحیه را
با اشعار آنها ذکر نموده است .

اسامی شهرها و قصبات مازندران و گیلان

رشت لاهیجان فومن شفت کسگر انزلی آمل ساری بارفروش
اشرف هزار جریب سوادکوه نور کجور کلارستان تنکابن لاریجان .

فهرست اسامی شعرای مازندران و گیلان

اقبال اختر چاکر چماقلو وفا واقف ملاحسین حزین طوفان
کوکب مسکین ملامحمد مفتون مشفق مظهر مطیع مونس نوری
ندیم نوائی نشاطی ناظر سلطانی سیدرحیم عزیز عارف فکرت
صاحب صفا شحنه خسرو خاطر .

مرتبه پنجم در بیان خیالات شعرای آذربایجان در اینقسمت قدری از ذکر
آب و هوا و کیفیت احوال مردمان آذربایجان و اسامی شهرها و قصبات آن ناحیه
ذکر کرده و ۱۷ نفر از شعرای معاصر آذربایجان با شرح حال و اشعار آنها
نوشته است .

اسامی شهرها و قصبات آذربایجان

اردبیل اهر مشکین سراب خلخال تبریز مرند ساوجبلاق
سلماس خوی شبستر دیلمقان تالش مراغه ارومی صاینقلعه .

فهرست اسامی شعرای آذربایجان

آشفته بنده برقی چشمه واله طوطی یوسف بیگ مفتون

میرزا محمد مشعوف مهدی بیگ نصرت نشاء قابل خاور خسرو خاوری.
 مجلس چهارم از سفینه‌المحمود در کیفیت احوال مؤلف است چند سطر از
 مقدمه آن جهة دانستن سبك انشاء مؤلف نوشته میشود نام این گمنام بی نام محمود است
 تولدیم بعالم اندوه و غم روز سه شنبه دوازدهم شهر صفر المظفر سنه یک هزار و دویست و چهارده
 اتفاق افتاده چهار سال در حجر والده و گوشه مه‌آسوده بودم چون دبیر عطار د قلم
 صدراعظم میرزا محمد شفیع از پیشگاه شاهنشاهی تقاضا به پرستاری و نگهداری بعضی
 از ملک زادگان کرد و جنابش را در چهل و شش پسر مختار فرمودند که هر کدام
 با عاقبت اندیش او محمود آید اختیار کند چشم متاع بینش در دکان هنر بمن افتاد
 و از کاخ شاهانه بکلبه محقرانه خود منزل داد الحق آنچه سزای خدمت بود عمل کرد
 دوازده سال باینحال شب و روز مقیم باب صدارت بتجارب هنر و تحصیل علوم مشغول
 بودم بعضی اوقات در رکاب شهریاری بذهاب وایاب همسفر بودم دوسه سفر بدار السلطنه
 تبریز و اوجان اتفاق افتاد سه چهار سفر بچمن سلطانیه میسر گشت پس از چند سال
 حسب الامر پادشاهی مرا بقصبة نهانند که اینک برامصار از نزاکت و اعتبار طعنها دارد
 روانه نمودند و صاحب اختیاری این ضعیف به آنجا محمول شد چندی مقیم آنجا شدم
 که آسمان بیوفای عمر جناب صدارت مأب را در خراب آباد قزوین بآخر رسانید يك
 چندی در نهانند در اسب تازی و تیراندازی اوقاتی معمر میگردم چنانچه بیاد دارم
 سپاهیان محض برای تماشا می آمدند و سران سپاه باستادی و مهارت من اعتراف آوردند
 رنج به من ماند و کسم آفرین نخواند پنداشتم این مایه را پایه نیست بمشق خط و
 تعلیق اوقات مصروف ساختم شیوة خطم باعث خط و ربط از باب فن آمد و صفحه سیاه
 مشقم را خوش نویسان سرمشق خود نمودند بجز حسرت طرفی نه بستم و بیک کلمه
 تحسین شاد نکردیدم گفتم مگر فتح باب از نجوم و احکام کرد و در آن فن کاری کرد
 اگر هیچ مقدور نگردد سبب و بلال اختر بختم مشخص گردد غنیمت است مدتی در آن

زحمات بودم از کوکب طالع خود پست تری در آسمان نیافتم .

باچنین عمری که پیش از برق نیست گر بگریی و ربخندی فرق نیست
بخاطرم آمد که از علم طب و حکمت الهی ریاضتی کشم تا راحت شوم زمانی
متمادی در آن باب استراحت و خواب را بر خود حرام نمودم بهر کس گفتم طبیبم تن
بدرد میداد و درمانم میخواست چون چنین دیدم ازین دو علم نیز چشم بستم چندی
در ساختن عمارات خوب و قصور مرغوب قدم نهادم با بضاعت مزجات باندك وقتی
قلعه‌های رویین‌دژ و کاخهای همایون و سراهای عالی و مدارس و مساجد که هر يك
مقام محمودند در نهانند بهشت مانند مهیا گردید لیکن کنگره بروجش آیه حسرت
خواندن گرفت و از صفحه گلزارش خار ندامت شکفت غنچه‌های مراد برایم گل
حسرت آمد بی‌محابا در کوی و برزن شهر عشق قدم نهادم در آنملک نیز از آن حرف
آشنائی ندیدم و نشنیدم گفتم ذلت تمام از عزت ادای کلام منظوم و دانستن علم عروض
و قافیه و اوزان شعر مرفوع خواهد گشت پس بشوق بی‌نهایت وسعی بیرون از درایت
میل بتألیف کتابهای مفید نموده نظماً و نثراً چهل هزار بیت بیادگار از خود گذاشتم
بالجمله امسال که سال اندر هزار و دویست و چهل است سفر سلطانیه و زیارت خاکهای
همایون شهریاری بنده نوازم روزی آمد میل خاطر مبارکش به تألیف کتابی در کیفیت
احوال و اقوال شعرای معاصرین و اخوان انصاف آیین یافتم لابد قلمی از قلمدان
دانش بیرون آوردم و همت به تألیف این کتاب نمودم در این حالت چشم آن دارم که
دیده مروت گشایند و چشم رحمت بمن آرند سیما حضرت ظل‌اللهی که اگر بخواند
محمودم و براند مردود .

کتاب دوم از مجمع محمود (منتجب‌المحمود) است که در ذکر احادیث و
معجزات خاتم الانبیاء صلعم میباشد. کتاب سوم از مجمع (گلشن محمود) موسوم است
در این کتاب شرح و تفصیل و تعداد اولاد فتحعلی‌شاه را ذکر و اوانا با تاریخ زندگانی

ایشان بطور تفصیل بیان نموده هر کدام از آنها طبع شعری داشته اشعار او را نیز نوشته
اولاد ذکور فتحعلی شاه را چهل و هشت نفر نوشته و اسامی آنها بقرار زیر است :

۱- محمد علی میرزا متخلص بدولت ۲- محمد قلی میرزا متخلص بخسروی
۳- محمد ولی میرزا متخلص بوالی ۴- عباس میرزا نایب السلطنة ۵- حسینقلی
میرزا ۶- حسنعلی میرزا ۷- محمد تقی میرزا متخلص بشوکت ۸- علینقی
میرزا ۹- شیخعلی میرزا متخلص بشاپور ۱۰- علیخان ظل السلطان ۱۱- عبدالله
میرزا متخلص بدارا ۱۲- امامویردی میرزا متخلص بداور ۱۳- محمد رضامیرزا
متخلص بافسر ۱۴- بنده درگاه محمود متخلص باسم خود ۱۵- حیدر میرزا
متخلص بخاور ۱۶- همایون میرزا متخلص بحشمت ۱۷- اللهویردی میرزا متخلص
به بیضا ۱۸- اسماعیل میرزا ۱۹- احمد علی میرزا متخلص باسم خود ۲۰-
علیرضامیرزا ۲۱- کیقباد میرزا ۲۲- بهرام میرزا ۲۳- شاپور میرزا ۲۴- ملک
قاسم میرزا ۲۵- منوچهر میرزا ۲۶- هرمز میرزا ۲۷- ایرج میرزا ۲۸-
کیکافوس میرزا ۲۹- شاهقلی میرزا ۳۰- محمد مهدی میرزا ۳۱- کیخسرو
میرزا ۳۲- کیومرث میرزا ۳۳- جهانشاه میرزا ۳۴- سلیمان میرزا ۳۵-
فتح الله میرزا ۳۶- ملک منصور میرزا ۳۷- بهمن میرزا ۳۸- سلطان محمد
میرزا ۳۹- سلطان سلیم میرزا ۴۰- سلطان مصطفی میرزا ۴۱- سلطان ابراهیم
میرزا ۴۲- سیف الله میرزا ۴۳- یحیی میرزا ۴۴- ذکریا میرزا ۴۵- محمد
امین میرزا ۴۶- سلطان حمزه میرزا ۴۷- سلطان احمد میرزا ۴۸- طهمورث
میرزا .

کتاب چهارم از مجمع (نقل مجلس) موسوم است این کتاب را به سه مجلس
تقسیم نموده مجلس اول اسامی و شرح حال بعضی از بنات حمیده صفات فتحعلی شاه
را که شاعره بودند با اشعار آنها ذکر نموده عبارت از یازده مخدرات است با اسامی زیر :

هلال طیبہ ملک مخفی عفت سلطان عصمت فخری صاحبہ
تاج الدولہ ضیاء .

مجلس دوم شرح حال بعضی از مخدرات پرده عصمت و عفاف حرم سرای
پادشاهی و بعضی از زنان اخوان مؤلف که شاعره بودند نوشته واسامی آنها بدینقرار
است: آقا صاحبہ مستوره نوش عفاف قمر .

مجلس سوم در ذکر شعرای نسوان سایر بلاد ایران است واسامی آنها بدینقرار
است: زیور حیاتی رشحه شهناز واسامی بعضی از شعرای نسوان روزگار سلف
را نیز علاوه نموده بدین قرار: لاله خاتون مطربه مهری مهستی نورجهان
بیکم عایشه عصمت عفتی .

کتاب پنجم از مجمع محمود (مخزن المحمود) است در این کتاب اسامی
و شرح حال ۷۳ نفر از عرفا و مشایخ عرب و عجم را با اوضاع و احوال و روایات
آنها مفصلاً بیان نموده .

کتاب ششم از مجمع محمود تذکره السلاطین است در این کتاب از پادشاهی
کیومرث تا پادشاهی فتحعلی شاه قاجار به ترتیب زیر تاریخ سلاطین را مفصلاً ذکر
نموده است :

پیشدادیان کیانیان ساسانیان بنی امیه صفاریه سامانیان بنی عباس
غزنویان غوریان دیلمیان آل بویه طبقه اول سلجوقیان طبقه دوم سلجوقیان
اتابکان اسماعیلیان قراخانیان سلاطین مغول ایلکانیان کورکانیه سلاطین
صفویه افشاریه زندیه تارسیده بقاجاریه و شرح حال سلسله قاجار را بطور تفصیل
از فتحعلی خان قاجار تا سلطنت فتحعلی شاه بیان نموده اسامی حکام ولایات که اغلب
آنها پسران فتحعلی شاه بودند نوشته همچنین شرح احوال نه صنف از طبقات و رجال
دوره فتحعلی شاه را بدین طریق ذکر نموده صنف اول اقربا و منشیان . صنف دوم

امراء قاجار . صنف سوم وزراء . صنف چهارم سران سپاه . صنف پنجم علما و مجتهدین
صنف ششم حکمای الهیین . صنف هفتم عرفا . صنف هشتم شعرا . صنف نهم متجملین
اسامی صنف هشتم را که شعرای دوره فتحعلی شاه است از نظر قارئین محترم میگذرانیم
فتحعلی خان صبا که در تاریخ وفات وی مؤلف کتاب قصیده و ماده تاریخی گفته که
چند بیت نوشته میشود :

ایدریغا که منکسف گردید	مهر تابان آسمان سخن
داد کز کین دهر حادثه زای	رفت بر باد خاندان سخن
ایدریغا به مهد خاک آسود	مهدی آخر الزمان سخن
آه و افسوس بست رهزن مرگ	راه از کین بکاروان سخن
حیف و صد حیف از صبا کش طبع	بود دریای بیکران سخن
الغرض رفت چون بسوی جنان	آن کهن میر دودمان سخن
گفت محمود بهر تاریخش	حیف شد از جهان جهان سخن ۱۲۳۸
میرزا سید محمد متخلص بسحاب محمد حسین خان متخلص بطایر شیرازی	
میرزا محمد علی آشتیانی متخلص به مایل میرزا تقی علی آبادی متخلص بصاحب	
میرزا رحیم شیرازی متخلص به بیدل میرزا محمد رضای اصفهانی متخلص به منصور	
میرزا صادق وقایع نگار مروزی متخلص بهما میرزا فضل الله شیرازی متخلص بخاوری	
میرزا معصوم کوزه کنانی متخلص بخاوری حسنعلی بیگ متخلص به شرر میرزا	
یوسف همدانی متخلص بطرب میرزا عبدالله خراسانی متخلص بشهاب آقا محمد	
کاظم واله حاج سید محمد فریدنی متخلص بآتش احمد بیگ متخلص باختر	
محمد باقر بیگ متخلص به نشاطی سید ابوالحسن جندقی متخلص بحریرف	
مهدی بیگ شقاقی میرزا احمد متخلص بکشته کاشانی آقا حسن نهانندی معلم	
میرزا محمدعلی کشمیری متخلص بآزاد میرزا محمود مازندرانی متخلص بچاکر	

میرزا عبدالوهاب اصفهانی متخلص بقطره میرزا ابوالحسن نهاوندی متخلص بامید
میرزا جعفر نهاوندی متخلص بساغر یوسف نهاوندی متخلص به انیس عبدالله بیک
متخلص بوفائی آشتیانی در آخرین کتاب بعضی از ظرافتهای دلکش و برخی از عجایب
ایام و حکایات شیرین و مطایبات شنیدنی سخن گفته است .

کتاب هفتم از مجمع محمود محمود نامه است این کتاب عبارت از بعضی توقیعات
و مراسلات و رؤیای صادقه است کتاب هشتم در راالمحمود عبارت است از مدامیح و قصاید
و غزلیات و قطعات و رباعیات از صفحه ۴۴۹ الی صفحه ۶۳۸ ، از مؤلف کتاب که
قریب ۱۹۰ صفحه است هر صفحه پنجاه بیت بانضمام حواشی در حدود دوازده هزار
بیت است .

کتاب نهم از مجمع محمود (بیانالمحمود) است سفینه ایست از شعرای سابق
و لاحق و اشعار آنها که شرح حال و تاریخ ندارد در آخر این کتاب میرزا محمد تقی
متخلص به سپهر قصیده و ماده تاریخی گفته که چند بیت نوشته میشود :

در بیان خوش که این فرخ بیان آراستی

جبرئیل آراست کوئی معنی فصل الخطاب

باری این نامه چو نامی شد ز نام شهریار

دادگر فتحعلی شد خسرو مالک رقاب

زد بتاریخش رقم کلك همایون سپهر

(کاین بیان از هر زبان محمود چون چارم کتاب)

۱۲۴۱

محمود میرزا نیز در تاریخ تألیف مجمع محمود قصیده بسیار شیوایی سروده
و ماده تاریخ تألیف کتاب را نیز گفته است :

بخ بخ از مجمع محمود که اوراق نکوش

از پریشانی ایام پریشان نشود

ننگرد تا بمعانی بدیعش هرگز
 مرد دانای سخن سنج سخندان نشود
 مشکل عقل جهان دیده نگرده آسان
 هم ازین مجمع اگر مشکلتش آسان نشود
 بحر مواج معانیست که با قطره او
 همسر البقیم و قلزم و عمان نشود
 گلشنش را که بود غیرت گلزار جنان
 دست فرسود خزان از بد دوران نشود
 پیش خورشید اگر مخزن او باز کنند
 تادم حشر دیگر ظاهر و رخشان نشود
 فردی از منتخبش گر بر حسان خوانند
 عجب از والہ ازین مرحله حسان نشود
 وصف دیوانش نه در قوه تقریر بود
 زین نکوتر بجهان دفتر و دیوان نشود
 فردی از دفتر او خواند اگر شاعر طوس
 نیست منصف اگر از گفته پشیمان نشود
 ثانی سیم مثنایش توان خواند از چه
 گفته کس بجهان ثانی قران نشود
 چکند شاعر شروان اگر از خجالت طبع
 سوی دربند عدم راست ز شروان نشود
 این فصاحت که دراوهست گرا که گردند
 از خجالت بعرب قصه سحبان نشود

الغرض گشت چو این مجمع مرغوب تمام
بطریقی که در آفاق به از آن نشود
خواست محمود چو از پیر خرد تاریخش
گفت (این مجمع محمود پریشان نشود)

۱۲۳۵